

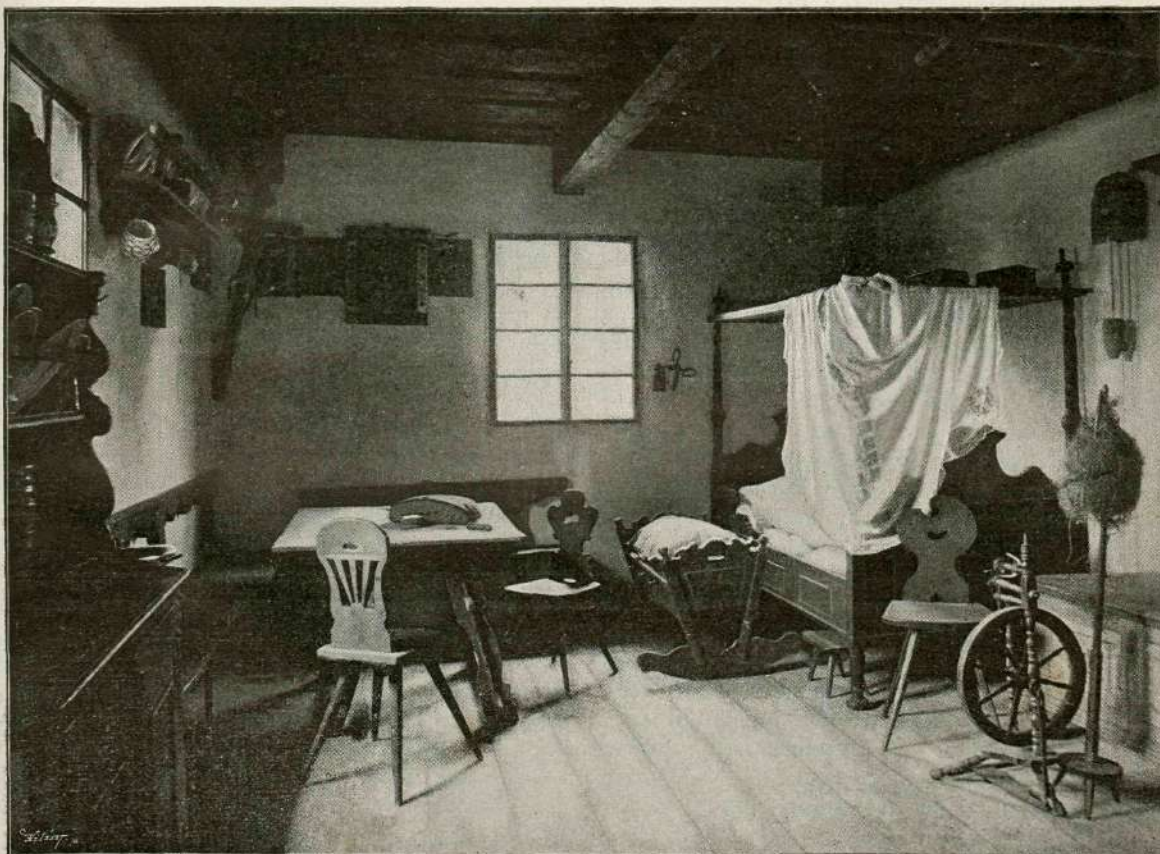
Narodopisna češko-slovanska razstava v Pragi.

(Priobčil Viktor Bučar.)

Ko so minuli slavnostni dnevi, katere so doživeli udeležniki zabavnega slovenskega vlaka na narodopisno razstavo v Prago, spominjamo se doma vsega, kar smo tam videli in doživeli. To nam ostane nepozabljeno. Z navdušenostjo smo šli na to pot, še z večjo navdušenostjo in zadovoljstvom smo zapustili Prago, prepričani o kulturnem napredku Čehov in njih lju-

bezni do nas. Ne bom vam tukaj opisoval potovanja v Prago, ne slavnostnih sprejemov, niti drugih slavnostij, niti samega mesta „zlate Prahe“, marveč bralcem „Dom in Svet“-a podajem samo kratek razgled po razstavi.

Štiri leta je tega, da so imeli v Pragi jubilejno razstavo v spomin prve razstave v znanem praškem Klementinu. V tem času je tudi na-

Stara selska soba v slanski „chalupi“. (Narodopisna č. sl. razstava.)

stala misel za letošnjo razstavo. Pokazalo se je namreč takrat, da je Čehom in tudi drugim Slovanom najbolj ugajal češki narodopisni del, s češko kmečko hišo, „chalupo“. Radi tega so češki rodoljubi sklenili čim najprej napraviti vzorno češko-slovansko narodopisno razstavo. Te ideje so se poprijeli vsi sloji češkega naroda, tudi velikaši; takoj se je izbral odbor, kateremu je bil namen prirejati po deželi male okrajne narodopisne razstave, katerih se je res tudi priredilo v Češki, Moravski, Šleski in Slo-

vaški do dvesto. Protektorat nad razstavo je prevzel praški župan dr. Gregor, a za predsednika je bil izvoljen dr. Vladimír grof Lažanský. Dežela, mesto Praga in druga mesta so storila in dala, kar so mogla, da bi bila razstava dostojna.

Namen letošnje razstave (katera je zgolj češka) je ta, da predstavi češki narod in češko inteligencijo od začetka pa do danes v vseh raznih razmerah njegove kulture in narodne moči. Razstava je ta namen tudi popolnoma

dosegla, zakaj vsakdo lahko vidi sijajno preteklost, veliko sedanjo kulturo in bogastvo, pa tudi nado v še lepšo bodočnost češkega naroda. S tem naj bi se pa tudi povzdignila med narodom narodna zavest.

Razstava je na istem mestu, kakor je bila jubilejna, samo da je prostor nekaj manjši. Ko se pride na glavni vhod izpod veličastnega slavaloka, odpre se ti lep pogled na glavno palačo, katera je, kakor tudi oba stranska paviljona, ostala še od jubilejne razstave. Med temi so prekrasni nasadi praških vrtnarjev, kateri so precej ob vhodu zložili prav umetno krono sv. Vavčava. Na drugem kraju nasadov, a pred palačo samo, je postavljena soha Jurija Podjebrádskega.

Glavna narodopisna palača je velikansko poslopje iz samega železa in stekla. Razdeljena je na tri dele; srednji višji del se konča z veliko kupolo in s stolpom, 51 m visokim. Na vrhu je sv. Vavčava krona, katera se zvečer električno razsvetli. Samo ta palača je stala pol milijona goldinarjev. V sredi pod kupolo je nameščen tako imenovani kraljevi paviljon. Pod baldahinom je soha sv. Vavčava, a pred njo sta sohi sv. Cirila in Metoda. Tukaj sprejema razstavni odbor prišle goste, tukaj je tudi udeležnike slovenskega vlaka sprejel predsednik grof Lažanský. V tej glavni dvorani ni veliko stvari razstavljenih, pa ker so še okna polna cerkvenih podob, misli človek skoraj, da je v cerkvi, posebno kadar zadonijo po velikem prostoru zvoki izvrstnih orgelj z galerije. Ob zidu so postavljeni raznoteri vzorci, ki nam kažejo uredbo hiš, mlinov, pil, cerkev itd. Za kraljevim paviljonom je 11 m dolga in 17 m široka plastična mapa vseh krajev, kjer stanujejo Čehi in Slovaki. V ostalem srednjem delu narodopisne palače je razkazan razvoj češke književnosti vseh strok od začetka do danes. V najstarejši dōbi se kaže največ versko slovstvo, pozneje šele je nastalo drugo, naposled časnikarsko. Bogoslovje katoliško kakor tudi protestantsko je zastopano z najstarejšimi deli. Tukaj vidimo tudi češke pravoslavne knjige za Čehi v Rusiji, tako: koledarje, biblije in katekizme. Z raznoternimi spisi, knjigami, podobami, rokopisi iz vseh časov se tukaj predočujejo: pravo, zdravilstvo, lekarstvo, modroslovje, estetika, bajeslovje, klasična filologija, časopisi, občno jezikoslovje, leposlovje, pesništvo, drama, prirodne vēde, matematika, fizika, astronomija, meteorologija, kemija in alkimija. Posebej so še oddelki, v katerih je predstavljeno delovanje in življenje posameznih najboljših pisateljev in učenjakov, tako: Dobrovskega, Jungmana, Šafařika, Havlička in Nēmcove. Še bolj so zastopani nekateri pisatelji, katerih vidimo cele sobe, v katerih so živeli in delali, tako: I. V. Friča, F. L. Čelakovskega, J. Hanuša, J. Nerude, Fr. Palackeга in J. Purky-

něja. V sredi celega slovstvenega oddelka je soha jednega izmed prvih slavistov: Dobrovskega.

Celo levo stran glavne palače zavzemajo narodne noše in narodni običaji. Ta je gotovo najzanimivejši in najpoučljivejši del razstave. Vsak kraj je zastopan v posebnem oddelku. Najprej vidimo ogerske in moravske Slovake, nadalje Kalaške, Opavo, Tešin, Hano, Brno, izhodno, severo-izhodno, zahodno in srednjo Češko, a naposled plzenski in šumavski oddelk. V sredi dvorane je nekoliko skupin narodnih običajev. Narodna najstarejša noša, katera je — kakor južno-slovanska — največ bela, ohranila se je doslej še najboljše med Slovaki po Tatrah in Karpatih, a v Češki in Moravski je je malo, in še tu čimdalje bolj gine. Sploh se je ohranilo na izhodu več kakor na zapadu. To se opazuje tudi pri drugih slovanskih narodih; ob zapadu so namreč več prihajali v dotiko z zahodnimi narodi, tam se je torej manj ohranila narodna noša. Posamezni kraji so zastopani zares dobro. Vidijo se tukaj cele urejene sobe, v katerih se godi kaka posebnost, n. pr. snubljenje, krst, obisk, domača dela. Vse to je v naravni velikosti, a podobe so oblečene v ondotne noše. Vse, s čimer se češki narod peča, kar dela, kar jé. bere, potrebuje, kako pleše in raja — vse to se vidi do najmanjših posameznostij. Narodni običaji se prelepo kažejo v celih skupinah v naravni velikosti. Najlepša je gotovo ona skupina, ki nam predočuje narodni običaj, imenovan: „Jizda kralu na Slovenskom“; tu je do dvajset oseb na konju v prekrasni slovaški obleki. Mladi in visoki fantje v rdečih ozkih hlačah, belih srajcah in raznobarnem telovniku z visokim petelinovim peresom na malem klobuku, ozaljšanem s cveticami, jašejo lepo okrašene konje v spremstvu svojega kralja, kateri je oblečen za žensko. Kralja vodita dva druga fanta, tudi za žensko opravljena, s sabljami v rokah. Cela ta družba jaha čez vas in prosi darov za ubogega kralja, katerega so v gori ujeli rokovnjači. Res, že prihaja žena iz vasi in daruje jajce. Ta običaj je bil nekđaj tudi na Češkem, a sedaj se je ohranil samo še med moravskimi Slovaki. Druga lepa skupina je „Prelo na deželi“. Lepo so nastavljeni še običaji iz Moravske — „Ostatki“ in „Dožala“ — slavnost namreč po dokončani žetvi, potem opasilo ali žeganje, trije kralji z jaslami, sv. Miklavž s hudičem in angelom, cela ženitev iz Lytomišla in podavanje kruha in soli. Ta oddelek je izdelan najnatančneje, zato zanima vsakogar, posebno pa etnografe in folkloriste tako, da so ga iz vse Evrope prihajali v razstavo ogledovat in proučevati. (Konec.)

Popravek. V članku „Celje in okolica“ čitaj str. 666 v 20. vrsti od spodaj: Bonifacij VIII.

Narodopisna češko-slovanska razstava v Pragi.

(Priobčil Viktor Bučar.)

(Konec.)

Na desni strani glavne narodopisne palače so se razvrstili ti-le oddelki: Češka žena, kjer so razkazana raznoterna dela čeških žen; zemljepis, antropologija, statistika, pravnštvo, cerkveni odbor, predmestne občine, trgovina, dela iz železa in drugih kovin, steklo, keramika, študentovstvo, godba, arhitektura, gledališče, lesna dela in čitalnica. Vse to je prekrasno urejeno; posebno cerkveni katoliški odbor je znesel sem cerkveno blago v taki bogatosti in raznoternosti, da se s pravico more imenovati ta oddelek riznica ali zakladnica narodopisne razstave. Cele vrste prekrasnih in starih dragocenih kelihov in mašnih oblek neprecenjene vrednosti iz 15. in 16. stoletja, raznoterih soh, križev, spominskih knjig, listin itd. iz časov sv. Vaclava in sv. Janeza Nepomuka se vidijo tukaj. To razstavo popolnjujejo zbirke čeških katoliških publikacij, popis in podobe romarskih mest, svetinje, podobice itd. Umeva se ob sebi, da je tudi glasba zastopana dostojno. Veliko je tukaj glasbenin in starih instrumentov, največ goslij. Glasbene in pevske šole in pevska društva so razstavila tukaj svoje izdaje. Posebni oddelki so tukaj dr. Antonína Dvořáka, Fibicha, Ondříčka, Bendla in Smetane, v katerih so njihovi rokopisi, darovi in odlikovanja.

Desno od vhoda od dveh stranskih paviljonov je paviljon mesta Prage, v katerem se vidi zgodovina glavnega češkega mesta od najstarejših časov do danes. Ob vходу se kaže predzgodovinska dōba, a potem so izdelki glineni, iz porcelana, stekla, izdelki kovaški, ključavničarski in veliko cehovskih spominov. Cerkveni oddel je tudi tukaj lepo zastopan. Vidimo tukaj oltar iz 17. stoletja, cerkvenih listin iz 14. stoletja in prvi praški tisek, namreč biblijo iz leta 1448. pa veliko drugih cerkvenih rečij. V zasebnem oddelku je pokazana srednjeveška tortura z vsemi groznimi napravami. Človeka strese groza, ko vse to vidi. Zgodovinski oddelek je zastopan tudi z raznimi podobami, orožjem, spisi, mapami, prapori itd. od najstarejših časov. Vsi ti predmeti so last muzeja mesta Prage.

Nasproti paviljonu mesta Prage, a levo od vhoda je društveni paviljon ali „Spolková výstava“, v katerem je razstava čeških društev. Ako le pogledaš ta paviljon, pa si lahko misliš, kako je narastla med Čehi društvenost. Največ so razstavili vojaški izsluženci, kateri sami imajo 511 društev. Ta društva imajo tudi

svoj časopis in koledar. Nadalje vidimo razstavljenih veliko praporov, znakov in drugih starin raznoterih obrtnih cehov. Razstavile so nadalje tukaj čitalnice in druga zabavna društva, potem velikoštevilna človekoljubna, dobrodelna društva, posebno veliko zlasti katoliška delavska društva, katera imajo tudi svoje časopise. V tem paviljonu se nahajajo tudi športska društva in društva češka izven zemelj čeških n. pr. v Ruski, Hrvaški in drugodi.

Ko smo si ogledali glavno palačo in oba stranska paviljona, pojdimo naprej, kjer je videti še veliko lepega. Seveda ne popisujem vsega, ker bi se ta razgled preveč raztegnil, marveč samo najzanimivejše stvari in to, kar najbolj kaže pomen narodopisne razstave.

Če se obrnemo na desno od glavnega vhoda, dospemo skoraj do razstave ameriških Čehov. Prvi Čeh se je preselil v Ameriko začetkom 17. stoletja, a od tega časa se jih je selilo čimdalje več. Danes je Čehov veliko po vsej Ameriki, posebno v severni, tako n. pr. v samem Chikagu jih je do 70.000. Češka ameriška kolonija na razstavi je sestavljena iz pet skupin. Glavno poslopje je rezidencija (gosposko stanovanje). V pritličju je vse urejeno za stanovanje, pohištvo je jednostavno in praktično. V prvem nadstropju so razstavljene raznotere stvari. Tu so modeli hiš na valkih, katere lahko rinejo z jednega mesta na drugo. Drugo poslopje je češko-ameriška farma (kmetija z vrtom in dvoriščem). Tukaj so razpostavljene največ ameriške prirodnine. Tretje poslopje je cerkvena, narejena po vzoru prve češke ameriške cerkve v St. Louisu. Cerkev je lesena, zvonik — podoben gojzderski hišici — stoji sam zase. V cerkvi so razstavila češka katoliška društva, katerih je veliko v Ameriki, fotografije, publikacije, diagrame, mape itd. Kdor se hoče okrepiti s pravim kalifornskim vinom, temu ga ponujajo ameriško oblečeni ljudje v lepi ameriški gostilnici. V mali kolibici je razkazano tudi življenje in stanovanje Čehadelavca, dokler si kaj ne opomore. V drugi kolibi vidiš celó pravega Indijanca Huronca. Zadolvoljen zapustiš ta kraj, prepričan, da Čehi onstran morja niso izgubili ne svoje vere, ne narodnosti in da bi v marsičem mogli biti vzor svojim bratom doma.

Za ameriškim oddelkom do ozidja je nameščena češka chalupa t. j. kmečka hiša, katera stoji tukaj še od zadnje razstave. Takrat je ta jedina zastopala pravi češki narod. Pre-

prosta je ta kmečka hiša z dvoriščem in vrtom. Notranjost je letos urejena muzealno. Tu so razstavljeni raznoteri modeli poljedelskega orodja in strojev, in veliko drugih gospodarskih predmetov iz Češke, Moravske in Šleske. Pri ozidju na desno je temporarna razstava gospodarska, n. pr. kónj, goved, ovac, perutnine, sadja i. dr.

Od ameriškega oddelka naprej na levo se vrsté paviljoni sokolski in požarnih bramb. Sokolstvo na Češkem je jako živo; s Češkega je prodrlo tudi med druge slovanske narode. Stoji na podlagi telovadbe in čistega narodnega duha že od l. 1862., ko sta je ustanovila Fugner in dr. Tyrš. Paviljon je urejen kot telovadna dvorana. V paviljonu požarnih bramb so razstavljene požarno-brambovske stvari; tudi se vidi tu razvoj požarnega brambovstva od najstarejših časov do danes.

Češko šolstvo je prav dostojno zastopano v dveh paviljonih. Čeprav je češko šolstvo danes izmed prvih v Evropi, rastlo je do najnovejših časov prav počasno. Mesto Budeč je imelo jako staro šolo, kjer je tudi sv. Vaclav latinski učil. Ko se je razširilo krščanstvo, pomnožile so se tudi šole, ker je katoliška cerkev ustanavljala župnijske in katedralne šole. Šole, posebno višje, so bile vse latinske; šele l. 1816. je bilo dovoljeno tudi na višjih šolah učiti češki. V srednjem delu na vhodu v paviljon je nameščen pedagoški „Slavin“, sohe, podobe, časopisi in spomini množ, zaslužnih za češko šolstvo. Tukaj je tudi „Muzej Komenskega“. V drugih sedmih sobah nam je predočena cela slika iz šole po vseh strokah. Tukaj je zastopano: računstvo, ženska ročna dela, slikanje, risanje, zemljepis, zgodovina, prirodne vede, petje, glasba in telesne vaje. Število vseh učiteljev in učiteljic čeških je bilo leta 1894. 2832, od katerih je katoličanov 2050. Veliko šol vzdržuje društvo „Ustředná Matice Školská“, katera ima tu poseben paviljon in deluje med Čehi kakor družba sv. Cirila in Metoda med Slovenci. V posebnem manjšem paviljonu so razstavljeni predmeti humanitarnih čeških zavodov in nadaljevalnih šol za ročna dela.

Zanimiv je tudi arheološki paviljon, ne daleč od paviljona požarnih bramb; v njem je razkazana predzgodovinska kultura čeških zemelj. V paviljonu evangeljske cerkve se vidi cerkvena reformacija na Češkem od začetka do danes z raznoterimi spisi, rokopisi in knjigami. Otožno zapušča človek ta paviljon, ker mu na misel prihajajo nezgode in velika škoda, katero je storila reformacija češkim zemljam.

Lepa je bila misel odborova, da razstavi posnetek češke razvaline iz srednjega veka: ta je grad Kokořín nad Mělnikom. Celi grad s stolpom je lesen, obvit s platnom, na katerem

je naslikano po naravi posamezno kamenje. Na vrhu je zrastle še drevje, kot znak starine. Pred gradom je jama, čez katero vodi most. V notranjih prostorih vidiš češko bojno zbirko in dioramo „Pobití Sasikův pod Benešem Heřmanom“ po znani pesmi v kraljedvorskem rokopisu. V stolpu so ječe in mučila. Najzanimivejša je ječa „Daliborka ali gladomorka“, v katero so spuščali take hudodelce, ki so bili obsojeni na smrt od lakote. Ječa je bila do 18. stoletja v starem kraljevem gradu v Hradčanih. Mehko srce se strese ob vsem tem, no kmalu ga mine strah, ko se spomni, da je v razstavi. V dvorišču je stari bojni voz, ki ga je Žižka izumil in rabil kot trdnjavo zoper konjico. V dveh sobah je tukaj tudi razstava kluba čeških turistov.

Idimo mimo velikanskega amfiteatra in gledališča in hitimo brž do Stare Prage. Po vzgledu nekaterih drugih mest se tu vidi del mesta Prage iz XVI. stoletja, in sicer mali trg ali „Male náměstí“. Vse je v naravni velikosti v posebni češki gotiki, leseno in pobarvano. Na severni strani trikota je cerkev sv. Linharda, katere danes več ni. Vsaka hiša je imela zunaj napis, po katerem se je poznala. Tako beremo: „Dům u anděla“, „Zde slove od starodávna u Hedviků“, „U lilije“, „U ráji“ itd. Hiš je vseh 27, a napisi so pisani z nemškimi črkami, kakor so pisali sploh v starih časih na Češkem. Na hišah so naslikani grbi posestnikov in znaki obrta, s katerim se peča posestnik, naslikane so druge podobe in napisi iz sv. pisma. V jedni hiši je razstavljena stara kuhinja, v drugi stara apoteka z laboratorijem. V sredi trga stoji posnetek starega, še zdaj stoječega studenta, kateri je res ključavničarska umetnina. Tu je več starih prodajalnic, v katerih se sicer prodajajo novejšje stvari, samo prodajalci s svojo staro nošo nas spominjajo minulih časov. Zvečer slišiš tudi nočnega čuvaja, kateri naznanja ponočne ure.

V češki vasi pa vidimo sedanje življenje češkega naroda na kmetih. Ta je jako ugajala vsem obiskovalcem razstave. Nad 20 hiš se vrsti na obeh straneh široke ceste. V hišah stanujejo rodbine iz dotičnih krajev in živé tudi na razstavi po svojih navadah. Pri hišah so vrti, njive; v hlevih so voli, krave, ovce, perutnina in svinje; a v hišah se kuha, peče, já in spi. Celó gostilne so tu z godci, ki zabavajo obiskovalce in domačine. Ob razstavi sta bili tu dve poroki, kateri sta se prav slovesno obhajali. Sam predsednik razstave, grof Lažanský, in župan praški sta bila drugova!

Ko stopimo od desne v vas, zagledamo večje poslopje s stolpom, zvano „Rychta“ — sodišče. V pritličju je gostilna in staročeška kuhinja, a v prvem nadstropju je zbirka predmetov

spadajočih v kmečko sodstvo. V vasi stoji cerkev v posebnem zlogu 16. stoletja. V cerkev se pride čez lep hodnik, nad katerim je stolp z zvonovi; notranjščina je preprosta, okoli cerkve pa je vaško pokopališče, za pokopališčem je ribnjak, v katerem plavajo gosi in race. Pri ribnjaku je ribarska hiša, kjer se pletó mreže in lové ribe. Dalje vidiš vaško šolo, kovačnico in druge naprave. Najbolje je zastopan valaški oddelek. Tukaj je lepa hiša z velikim dvoriščem, gospodarskimi poslopji in na okoli vrt. Ne daleč od hiše je sušilnica za sadje, pila na vodi, bučelnjak. Vidi se tudi gozd, kjer Valaši pasejo ovce. Valaši (katerih ime prihaja od davno doseljenih Vlahov [Rumuncev] so jako pobožen narod; med njimi je tudi pravljica, da so valaški pastirji bili prvi, kateri so se poklonili novorojenemu

Izveličarju v Betlehemu. To misel je porabil znani češki slikar Liebscher v krasni podobi: Valaška madona.

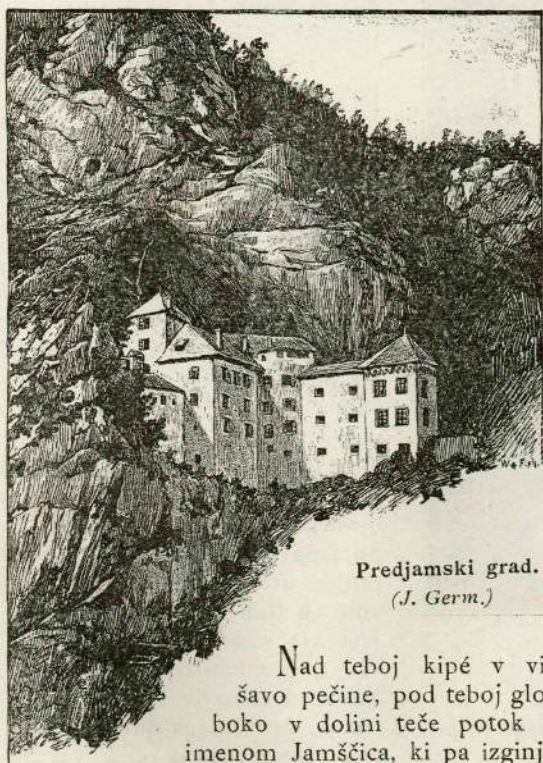
Ko sva si ogledala češko vas in posebno valaški oddelek, končajva, dragi čitatelj, ta razgled po razstavi. Utrujena idiva v prijazno gostilno; pri kozarcu dobre plzenske pive si oglejva še množico ljudij, ki pohaja po razstavi. Posebno zvečer hodijo gori in doli in čakajo —, da se pokaže svetla fontana v vsi svoji krasoti. Čudovito se preminjajo barve in žaré v raznih oblikah. Z veseljem navdana zaradi toliko znamenitostij zapustiva letošnjo praško narodopisno razstavo.

Razstavo je obiskalo nad dva milijona ljudij od začetka do dné, ko so jo zatvorili, namreč dné 23. vinotoka t. l.

Izprehod na Notranjsko.

(Spisal dr. Fr. L.)

(Konec.)

Predjamski grad.
(J. Germ.)

Nad teboj kipé v višavo pečine, pod teboj globoko v dolini teče potok z imenom Jamščica, ki pa izginja v zemljo. Čuden je ta svet; dejal bi: da si nadzemski in podzemski svet tukaj podajata roko in se raznovrstno družita. Tako je z vodami, tako je tudi s tem gradom. Potisnjen je namreč v hrib ali v skalovje, da se zdi, kakor bi grad sam bil samo izrastek iz kamenitega gorovja.

In vendar ni današnji grad nikaka posebnost, ako ga primerjamo s prvotnim, ki je bil v istini pravo gnezdo silovitih orlov, t. j. nasilnih vitezov Predjamskih ali „Luegerjev“. Dandanes prideš čez lesen mostič brez težave v grad, kjer ti razkaže samotarski logar vse prostore. Spominjam se še kapele, ječe, nekaterih sob v prvem in drugem nadstropju, kjer sem gledal skozi okna po dolini. A nekdanji grad je bil ves drugačen. Ako si namreč dospel do najvišjega prostora ali grajskega stolpa, potem greš po slabih skalnatih stopnicah še precéj visoko proti širni duplini. Ko si gôri, ozreš se najprej nazaj, kjer se ti kaže prijazen razgled po dolini, potem pa si ogledaš votlino samo. Nenavadnega ni tukaj prav nič; votlina je podobna drugim skalnatim votlinam po teh krajih in se razteza jako daleč v temno gorsko notranjščino. In prav ta votlina je bila nekdanji Predjamski grad. Sedaj si lahko misliš, kakšen je bil ta sloveči grad: votlina — spredaj zavarovana s skalo in zidovjem. Tu pač ni bilo nobene poti, nobene steze, ki bi bila vodila na grad. Morda se je dalo s težavo plezati po pečini, a navadno so gotovo rabili lestvice, katere so spuščali z gradú v nižavo, da so po njih prihajali in odhajali.

Lepote ni bilo na tem gradu. Zato lahko verjamemo, da so se tukajšnji gospodarji bavili največ v ptujini z vojevanjem, doma pa z ropanjem. Če pomislimo to, ne more nam biti žal za nekdanjimi vitezi Predjamskimi, četudi nas nekoliko pretrese smrt poslednjega moža tega rodú, znanega Erazma l. 1485. Izdajstvo